

PROGRAMMATOELICHTING

10

MAANDAG

04

TIVOLI
VREDEN
BURG

FILMCONCERT KING OF KINGS

ORGELBEGELEIDING DOOR BERRY VAN BERKUM

De vroegste films werden niet vergezeld van muziek. Toen componisten eenmaal voor de film begonnen te schrijven, werd de film aanvankelijk behandeld als een vorm van theater waarbij af en toe een muziekstuk klonk. Hoort men de oudst bekende filmmuziek, een compositie van Saint-Saëns uit 1908 bij een film over de moord op een Franse graaf in 1588, dan klinkt die muziek ons tegenwoordig absoluut niet beeldend en filmisch. Dat laatste werd filmmuziek pas toen componisten rond de Eerste Wereldoorlog door kregen dat de film een medium is met nieuwe mogelijkheden waardoor de relatie tussen beeld en muziek veranderde. Toen ontstond de filmmuziek zoals wij die nu kennen.

Was film tot dan toe bijna uitsluitend een gefilmde scene, alsof de camera slechts een passieve toeschouwer was, vanaf dat moment slaat de creativiteit toe. Men kan spelen met afstand (van ver weg en dichtbij filmen), de belichting kan veranderen, door montage in de studio kan een a-chronologisch vertelling ontstaan, men kan spelen met het tempo van de handeling, de mogelijkheden zijn legio.

Hoe reageerden componisten op het nieuwe medium?

Diverse componisten onderkenden de consequenties hiervan voor de muziek. Die muziek werd meestal geïmproviseerd in de bioscoop waarbij de musicus inspeelde op het ritme van de film. Bij de totstandkoming van de film was de componist meestal niet betrokken; hij was gebonden aan de inhoud en de opbouw van de film. Sjostakovitsj speelde als tiener bij films en zijn daar ontwikkelde vermogen in te spelen op onverwachte veranderingen in sfeer kwam hem later zeer van pas. Met de wetenschap van deze kinderarbeid hoort men in zijn volwassen muziek duidelijk de overeenkomst tussen zijn filmmuziek en zijn autonome muziek. Stravinsky was een groot film liefhebber en er is een overeenkomst

tussen de collagevormen in zijn composities en de nieuwe structuur van veel filmmuziek. Schönberg werkte één keer andersom: hij schreef een muziekstuk in de hoop dat er ooit een film bij zou worden gemaakt.

DE MUZIEK WERD MEESTAL GEÏMPROVISEERD IN DE BIOSCOOP WAARBIJ DE MUSICUS INSPEELDE OP HET RITME VAN DE FILM.

In Duitsland ontstond rond WO I het genre van de expressionistische film: een Gesamtkunstwerk van beeld, geluid, verhaal en decor, vaak rond sterk uitvergroete primaire emoties als angst en dood. Dit samengaan van kunsten had grote gevolgen voor de waardering van muziek, bijv. die van Schönberg, Berg en Webern. Hun autonome, expressionistische muziek stuitte in de concertzaal vaak op ongemakkelijke reacties, maar als onderdeel van een multimediaal spektakel werkt ze anders: men begrijpt de muziek beter doordat men die kan relateren aan vertrouwde emoties die overtuigend in beeld worden gebracht. Ook Hollywood besefte de macht van het nieuwe medium en de nieuwe muziek, maar de cineasten en componisten daar waren meestal uit op feel good movies opdat de bezoeker tevreden de bioscoop verlaat. De muzikale vernieuwingen van Stravinsky, Sjostakovitsj en Schönberg waren verwerkt in een veel traditionelere, om niet te zeggen ongevaarlijker context.

DE FILM VERANDERT HET LUISTEREN.

De nieuw gecomponeerde muziek

Meestal werd voor een nieuwe film nieuwe muziek gemaakt waarbij de muziek vaak gedeeltelijk de tijd weerspiegelt waarin de film ontstond. Dat veranderde niet de relatie tussen film en beeld: de muziek kon de gevoelens bij de beelden versterken en becommentariëren, iets zeggen dat de personages in de film niet woordelijk zeggen of nog niet weten.

In principe verdween een film na enige weken vertoond te zijn uit beeld. Films opslaan gebeurde niet altijd dus veel films zijn verloren gegaan. De belangstelling voor oude films maakte ook nieuwsgierig naar de oorspronkelijke muziek. Sommige muziek is bekend, soms kennen we de componist zodat we verwante muziek kunnen horen. Een andere reactie is: oude films voorzien van nieuwe muziek. Organist Berry van Berkum is al enige tijd actief als improviserend filmcomponist. Hij bekijkt de film vooraf en bedenkt daarbij muzikaal materiaal. Dat materiaal behelst thema's die in de film terugkeren en waarop hij wil variëren. Hoe hij varieert, hangt mede af van het orgel waarop hij speelt en de akoestiek van de ruimte. Op dat moment komt improvisatie om de hoek kijken. Hij wil geen reconstructie maken van typische jaren twintigmuziek. Evenmin is hij uit op een 'neomuziek' (zijn uitdrukking) in de sfeer van Einaudi en Glass, twee zeer succesvolle componisten van filmmuziek. Eerder wil hij zich naar eigen zeggen laten inspireren door Messiaen, minimal music en jazz, muziek die in eerste instantie niet gemaakt was voor de film. Toen Einaudi en Glass voor film begonnen te schrijven, kneedden zij de elementen uit de minimal music naar een ander idioom met een beeldend karakter.

ORGANIST BERRY VAN BERKUM IS AL ENIGE TIJD ACTIEF ALS IMPROVISEREND FILMCOMPONIST.

De muziek is uiteraard niet los te denken van de film. King of Kings, een van de

laatste stomme films, handelt over het leven en lijden van Christus en is een van de vele over dit onderwerp. Hollywood verfilmde in deze jaren graag Bijbelverhalen. Bijbelse personages golden immers als toonbeelden van een goed leven vol kracht en overtuiging en daarmee voorbeelden voor de Amerikaanse burger. De regisseur Cecil B. de Mille verfilmde diverse episoden uit de Bijbel en was een groot liefhebber van spektakel waarin emoties worden gebracht met veel pathetiek in weelderige decors die soms authentiek Bijbels en vaak onvervalst Amerikaans zijn. Bij hem niet zozeer de film met de muzikale vernieuwingen waarmee Stravinsky en Sjostakovitsj te maken hadden, maar de film als gigantische uitvergroting van oude verhalen en emoties. De handeling verloopt in een vrij traag tempo wat wordt weerspiegeld door het tempo van de beelden. Terwijl we bij beelden in een hoog tempo vaak niet meer ondergaan dan een eerste indruk en een primaire reactie, geeft het tragere tempo meer ruimte aan de ontwikkeling van karakters. Die ontwikkeling wil Van Berkum weergeven door het muzikale materiaal te laten ontwikkelen. Door het te herhalen in een andere context en door bekende personen en situaties bij een herhaling ander materiaal te geven, worden ze rijker en dramatischer. Die techniek was reeds cruciaal voor Wagner. Die techniek wil Van Berkum nieuw leven inblazen.

Emanuel Overbeeke

OVER DE MUSICI

BERRY VAN BERKUM

Berry van Berkum studeerde orgel, improvisatie en piano aan het conservatorium te Arnhem bij respectievelijk Bert Matter en Jacques Hendriks. Naast zijn praktijk als concert organist in binnen - en buitenland maakte hij verschillende cd opnamen en radio opnamen voor KRO, NCRV en BRT. Hiernaast participeert hij regelmatig in muziektheater en opera voorstellingen als organist en ook als acteur in kindervoorstellingen als "Alice in Orgelland" en "Help het orgel verzuipt!".

23
24

LUCIE HORSCH
RADIO FILHARMONISCH ORKEST
BEATRICE RANA
NEDERLANDS KAMERKOOR
JANINE JANSEN
ARTHUR & LUCAS JUSSEN
EN MEER!

KLASSIEK SEIZOEN
NU IN DE VERKOOP

WWW.TIVOLIVREDENBURG.NL/KLASSIEK